

ЕКОНОМІКА

DOI [https://doi.org/10.32405/2522-9931-2022-22\(51\)-121-138](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2022-22(51)-121-138)
УДК 658.016:316.334.2

Банар Оксана Василівна,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту і адміністрування
Приватного закладу вищої освіти
«Східноєвропейський університет імені Рауфа Аблязова».
Черкаси, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-5331-2513>
o.mityay77@gmail.com

Слободянюк Ольга Василівна,

доктор економічних наук, професор
професор кафедри національної економіки
Національний університет «Одеська юридична академія».
Одеса, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0003-2678-4707>
--2008@ukr.net

Лозова Тетяна Петрівна,

кандидат економічних наук,
науковий співробітник відділу ринкових механізмів та структур
Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень
Національної академії наук України».
Одеса, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-4896-1930>
ua.lozovaya@gmail.com

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. У статті досліджено фактори, що впливають на конкурентоспроможність аграрного сектору національної економіки, окреслено галузеву структуру агропромислового комплексу, наведено основні чинники, що визначають конкурентні позиції агропромислового комплексу. Розглянуто галузеву структуру агропромислового комплексу (АПК). Головною ланкою АПК є сільське господарство, яке охоплює рослинництво і тваринництво та створює сировинну базу для переробної промисловості. Другою ланкою є галузі, що виробляють засоби виробництва та обслуговують АПК – сільськогосподарське

машинобудування, хімічна промисловість, комбікормова та мікробіологічна промисловість, виробництво тари, спеціального устаткування та приладів для АПК, наукове обслуговування, сільськогосподарське та меліоративне будівництво. Третьою ланкою АПК є галузі, що займаються зберіганням, переробкою та реалізацією сільськогосподарської продукції, вони включають підприємства легкої та харчової промисловостей, сховища, транспортні засоби, торгівлю. Конкурентоспроможність аграрного сектору визначається наявністю конкурентоздатних підприємств. Основу конкурентних переваг будь-якого підприємства складають конкурентоспроможність його виробничо-технологічного і фінансового потенціалу, системи управління, маркетингова політика, що проводиться. Маркетингова політика підприємства визначається основними характеристиками самого ринку діяльності цього підприємства, його типом і місткістю, наявністю конкурентів. Уточнено фактори, що визначають конкурентні позиції агропромислового комплексу, а саме: економіко-географічне положення; сировинні ресурси; демографічні ресурси; трудові ресурси, виробничий потенціал; фінансові ресурси. Україна як мала відкрита національна економіка, що відноситься до ринків глобальної системи фінансово-торгових стосунків, що формуються, активної вступає в контакт з суб'єктами цієї системи. Природно, будь-яка країна, яка вступає в контакт із зовнішнім світом повинна визначити своє місце і намагатися поліпшити свої позиції. Досягнення і високого рівня конкурентоспроможності у складі сучасної світової та національної економіки можливо тільки в країни з високим рівнем людського капіталу, а, отже, зайнятості і добробуту населення. Розвиток вітчизняного агропромислового комплексу, перетворення його на високоефективний і високоприбутковий сектор економіки є головним чинником забезпечення продовольчої безпеки країни і зачіпає інтереси всієї економічної системи держави.

Ключові слова: конкурентоспроможність; аграрний сектор; конкурентні позиції; оцінка; фактори; національна економіка.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Основою побудови конкурентоздатної економіки являється широке впровадження інновацій, участь країни в міжнародному розподілі праці. Україна активно веде роботу по розвитку конкурентоздатної економіки. Послідовно здійснюючи заходи по поглибленню реформ, формуванню соціально орієнтованого товариства,

країна виходить з того факту, що ринкова економіка – це конкурентоздатна економіка. Майбутнє бачиться в індустріально-інноваційному розвитку, інтеграції у світове господарство. Країна активно бере участь у багатосторонніх міжнародних проектах співпраці і проводить інноваційну політику в національній економіці.

Як показала практика, більшість українських аграрних підприємств не готова до активного ведення конкурентної боротьби. В результаті аграрний сектор опинився в такому скрутному становищі, що серйозні інновації, пов'язані з посиленням конкурентної позиції підприємств, стали неможливі. І, проте, вихід із скрутного економічного становища може бути лише в створенні конкурентоздатного виробництва, орієнтованого на потреби споживачів. І в цьому сенсі, конкурентоспроможність є умовою виживання вітчизняних аграрних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробці теоретичних питань наукових підходів до конкурентоспроможності галузей АПК присвячено праці вітчизняних учених, зокрема, В. Андрійчука, П. Гайдуцького, О. Гудзь, О. Гуцалюка, М. Дем'яненка, С. Кваша, Ю. Коваленка, І. Лукінова, М. Маліка, П. Мостового, В. Нелепа, А. Павленка, Б. Пасхавера, П. Саблука, Л. Сороки, Г. Черевка, А. Шеремети, В. Шморгуна, Л. Худолій, В. Юрчишина та інших учених.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є дослідити фактори, що впливають на конкурентоспроможність аграрного сектору, окреслити галузеву структуру агропромислового комплексу, навести основні чинники, що визначають конкурентні позиції агропромислового комплексу.

Завданнями статті є розглянути галузеву структуру агропромислового комплексу; вивчити фактори, що визначають конкурентні позиції агропромислового комплексу, такі як: економіко-географічне положення; сировинні ресурси; демографічні ресурси; трудові ресурси, виробничий потенціал; фінансові ресурси.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Посилаючи на вищезазначене, був створений міцний теоретико-методологічний фундамент дослідження названої проблеми, вирішено багато її методичних та прикладних аспектів. Проте, окремі питання цієї багатогранної проблеми досліджені не достатньо. Зокрема, дискусійними залишаються питання конкурентних переваг будь-якого підприємства, які

складають конкурентоспроможність його виробничо-технологічного і фінансового потенціалу, системи управління, маркетингова політика, що проводиться. Комплексно не вивчені фактори, що визначають конкурентні позиції агропромислового комплексу.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

У процесі дослідження було використано загальнонаукові та специфічні методи досліджень, а саме: аналізу та синтезу; комплексний аналіз; аналітичні методи: порівняльний; прогностичні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESULTS OF THE RESEARCH

Конкурентоспроможність аграрного сектору припускає наявність конкурентних переваг переді аналогічними галузями за кордоном, які виражаються в наявності раціональної галузевої структури; групи висококонкурентних підприємств-лідерів; ефективно-дослідно-конструкторської і виробничо-технологічної бази, розвиненої галузевої інфраструктури; гнучкої системи науково-технічної, виробничої і матеріально-технічної співпраці які всередині агропромислового комплексу, так і з іншими галузями в країні і за кордоном, ефективно-розподілу продукції. М. Портер при оцінці конкурентоспроможності галузей АПК пропонує ґрунтуватися на показниках: доля промисловості у світовому експорті; доля певної агропромислової галузі або кластера в загальному об'ємі експорту; доля кластера у світовому експорті [1, с. 97].

Згідно з цією методикою конкурентоспроможність галузей АПК ми визначаємо як експорт продукції. Для України розвиток агропромислового комплексу має першочергове значення в цілях забезпечення економічного зростання, зайнятості населення, зниження рівня бідності в країні. Середі галузей агропромислового комплексу в Україні найбільш розвинені сільське господарство, харчова і перероблююча промисловість, які органічно зв'язані один з одним.

Сучасний стані економічного становища України потребує створення умов необхідних для забезпечення зростання конкурентоздатності всіх її сфер, зокрема агропромислового сектору. Адже, чим вищим є рівень конкурентоздатності суб'єктів аграрного ринку, тим вища їх ефективність господарської діяльності. Тому, підвищення конкурентоздатності підприємств агропромислового комплексу має бути пріоритетним завданням агропромислової політики України.

З розвитком ринкових реформі в Україні, посиленням конкуренції між суб'єктами господарювання виникає проблема забезпечення їх

конкурентоздатності, що є основною передумовою підтримання стійких позицій підприємстві на внутрішньому та міжнародному ринках. Успіх підприємства в умовах конкурентної боротьби обумовлюється здійсненням постійного моніторингу позицій на ринку, дослідженням сильних і слабких сторін власної господарської діяльності та конкурентів, здатністю пристосовуватись до змін ринкових ситуацій. Конкурентоспроможність галузей АПК визначається наявністю в них технічних, економічних і організаційних умов для створення виробництва і збуту продукції високої якості, що задовольняє вимогам конкретних груп споживачів.

Конкурентоспроможність на рівні галузей АПК можна також оцінювати, застосовуючи наступні показники: продуктивність праці; оплата праці; капіталоемність і наукомісткість; технічний рівень продукції; сукупність знань, необхідних для самостійного освоєння продукції і її відтворення; об'єм технічних, наукових, проектних і конструкторських розробок; ступінь експортної орієнтації або імпоротної залежності галузей АПК; ступінь відповідності рівня розвитку галузей АПК загальному рівню розвитку національного господарства; ступінь використання продукції в різних галузях народного господарства. Цей набір показників може бути змінений або доповнений з урахуванням специфіки галузей [2].

Конкурентоспроможність конкретної галузі АПК залежить від здатності вводити нововведення і модернізуватися. В результаті випробовуваного тиску і вимог ринку підприємства збільшують свою перевагу в боротьбі з найсильнішими присутніми на світовому ринку конкурентами. В сучасній економічній ситуації, коли конкуренція в світових масштабах неухильно зростає, конкурентна перевага створюється і підтримується через локалізовані процеси. Існують відмінності в структурі конкурентоспроможності для кожної з країн, оскільки ні одна держава не може бути конкурентоздатною в усіх, або хоч би в більшості галузей. Зрештою країни досягають успіху в певних галузях у зв'язку з тим, що їх внутрішні умови опиняються у відповідних випадках найбільш динамічними і перспективними.

Конкурентоспроможність галузей АПК складається під впливом багатьох факторів, що змінюють свою значущість в мінливих умовах господарювання. При цьому кожен регіон, галузь має в розпорядженні свій «набір» факторів. Відповідно до принципу системності дослідження, аналіз конкурентоспроможності галузей АПК проводиться нами з позиції системного підходу. Фактори конкурентоспроможності галузей АПК аналізуються з урахуванням:

- цілісності, що не зводить всю конкурентоспроможність до суми складових її чинників;

- структурності, як можливості аналізу конкурентоспроможності через встановлення структури чинників, їх пріоритетів і обумовленість конкурентоспроможності в цілому структурою її взаємодією складових її елементів;

- взаємозалежності системи і середовища, яке означає, що конкурентоспроможність галузей АПК формується в процесі взаємодії з конкурентним середовищем конкретного регіону, будучи при цьому провідним активним компонентом взаємодії;

- ієрархічності, при цьому кожен чинник конкурентоспроможності агропромислової галузі в свою чергу може розглядатися як система [3].

Тому, для аналізу факторів конкурентоспроможності агропромислової галузі тільки кількісних оцінок недостатньо, потрібні і якісні характеристики, а також інтегральні оцінки. Ми вважаємо, що жодна галузь не може розглядатися ізольовано, без врахування загальної економіко-політичної ситуації в країні і за кордоном. Тому, перше місце за значимістю займають фактори державного регулювання. До них відносяться адміністративні і економічні заходи, що проводяться державою: фінансово-кредитна, податкова, амортизаційна, митна політика, система державного страхування, розробка і реалізація законодавчих актів, стимулюючих розвиток економіки, державна система стандартизації і сертифікації, правовий захист, діяльність політичних партій, рухів, що формують соціально-політичний стан в країні (див. табл.).

Таблиця

Фактори, що впливають на конкурентоспроможність аграрного сектору

Рівні впливу	Фактори, що формують конкурентоспроможність аграрного сектору
1. Макрорівень	Державна економічна політика; національна законодавча база, що формує економіко-правові умови функціонування і захищеність вітчизняного товаровиробника; зовнішня політична незалежність і безпека; внутрішня політична і соціальна стабільність
2. Мезорівень	Природно-ресурсний потенціал галузей АПК ; економічний потенціал і економічна політика; демографічний потенціал; галузевий споживчий ринок
3. Мікрорівень	Виробничі фонди і розвиненість технологій; фінансові ресурси; управлінсько-організаційні ресурси; маркетингова політика і чинники попиту

*Авторська розробка

Підвищення конкурентоспроможності будь-якої галузі АПК можливе в умовах економіки, що стійко розвивається, при стабільному соціально-політичному стані країни. Зовнішня і внутрішня стабільність країни підвищує її інвестиційну привабливість, стійкість економічних зв'язків на всіх рівнях, забезпечує оптимальні умови для виробника.

Сукупність галузевих факторів (мезорівень) можна представити у вигляді чотирьох підгруп: природних, економічних, демографічних і ринкових. Ці фактори тісно пов'язані між собою, хоча і відрізняються по своїй суті [4].

Значення окремих факторів залежить від специфіки галузі АПК, а іноді і від специфіки підгалузей, тобто фактори, які в одних галузях є ключовими, в інших опиняються другорядними. Більше того, один і той же фактор на різних стадіях технологічного процесу в галузі АПК діє з різною інтенсивністю. Співвідношення між факторами, ступінь їх значущості змінюється по мірі розвитку науки і техніки.

Об'єктом нашого дослідження виступають галузі агропромислового комплексу [5]. До складу АПК входять три взаємопов'язаних сфери:

- сільське господарство, яке формує сировинну базу АПК;
- галузі, що виробляють засоби виробництва та обслуговування АПК;
- галузі зі збереження, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції (рис. 1).

Рис. 1 Галузева структура агропромислового комплексу

*Авторська розробка

Головною ланкою АПК є сільське господарство, яке охоплює рослинництво і тваринництво та створює сировинну базу для переробної промисловості. Другою ланкою є галузі, що виробляють засоби виробництва

та обслуговують АПК – сільськогосподарське машинобудування (комбайни, трактори, сівалки, зрошувальні системи, обладнання для сховищ, харчової та легкої промисловостей тощо), хімічна промисловість (виробництво засобів захисту рослин, мінеральних добрив, фарбників і консервантів), комбікормова та мікробіологічна промисловість, виробництво тари, спеціального устаткування та приладів для АПК, наукове обслуговування, сільськогосподарське та меліоративне будівництво. Третьою ланкою АПК є галузі, що займаються зберіганням, переробкою та реалізацією сільськогосподарської продукції, вони включають підприємства легкої та харчової промисловостей, сховища, транспортні засоби, торгівлю [6].

Фактори конкурентоспроможності галузей АПК різноманітні, це сировинні і трудові ресурси, споживчий чинник (умови попиту на продукцію агропромислової галузі) та інші. На конкурентоспроможність галузей АПК в першу чергу впливають споживчий чинник і трудові ресурси. Це пов'язано з тим, що продукція забезпечує задоволення нагальних потреб людей. До того ж транспортування напівфабрикатів в порівнянні з готовою продукцією економічно вигідніше. Тому, найбільш раціональним з точки зору конкурентоспроможності є розміщення підприємств в районах споживання. Всі підгалузі АПК трудомісткі, вимагають значної кількості кваліфікованих ресурсів.

Конкурентоспроможність агропромислової галузі визначається наявністю конкурентоздатних підприємств (рис. 2). Основу конкурентних переваг будь-якого підприємства складають конкурентоспроможність його виробничо-технологічного і фінансового потенціалу, системи управління, маркетингова політика, що проводиться. Маркетингова політика підприємства визначається основними характеристиками самого ринку діяльності цього підприємства, його типом і місткістю, наявністю конкурентів [7].

Макросередовище агропромислової галузі складають зовнішні сили на загальнодержавному рівні: політичні, соціальні, правові, технологічні та інші.

Зовнішнє мікросередовище характерне для всіх галузей і складається з постачальників, споживачів, конкурентів, посередників, інвесторів.

Внутрішнє середовище – мікросередовище агропромислової галузі, в якій вирішуються проблеми управління, як галуззю, так і окремими підприємствами, її складовими. Внутрішні сили, що визначають ядро конкурентоспроможності агропромислової галузі – це виробництво, збут, кадри, фінансові ресурси і науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) [8].

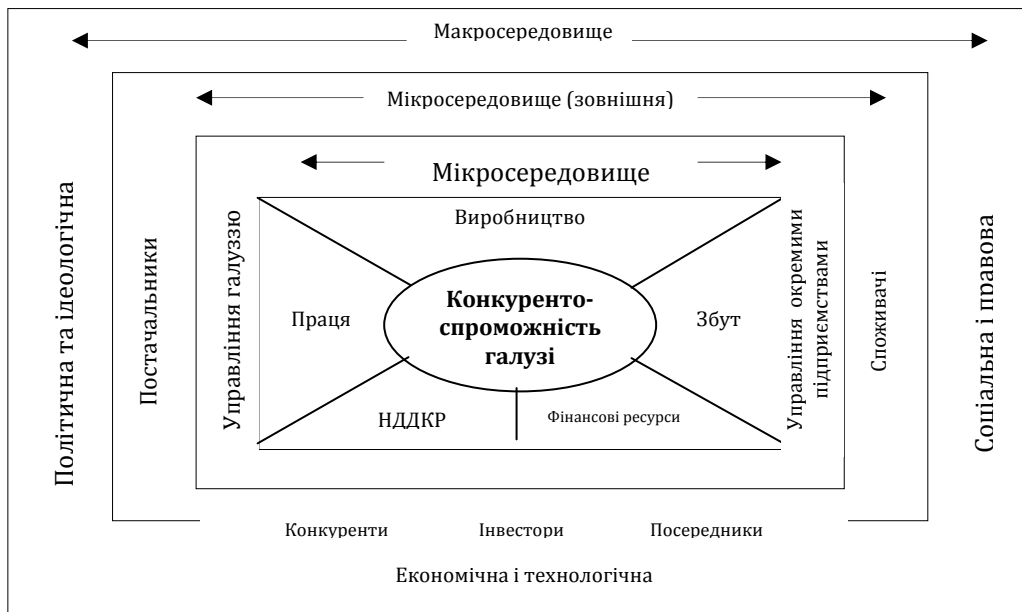

Рис. 2 Конкурентоспроможність агропромислового комплексу
*Авторська розробка

У кожного регіону є свої особливості (конкурентні недоліки і переваги території), які обумовлюють розвиток певних галузей. Конкурентоспроможність галузей АПК в конкретному регіоні є результатом поєднання унікального соціально-економічного середовища цього регіону з конкурентними перевагами агропромислової галузі. Головне завдання полягає в тому, щоб виявити основи конкурентних переваг конкретного регіону, його складових і втілити їх в дійсність шляхом розвитку галузей. При цьому механізми забезпечення конкурентоспроможності агропромислової галузі в одному регіоні можуть виявитися неідеальними в іншому [9].

Найбільш важливі, на наш погляд, фактори, що визначають конкурентні позиції агропромислового комплексу представлені на рис. 3.

1. Економіко-географічне положення будь-якого регіону характеризується рядом показників: доступністю до інших територій країни, а також до інших країн, до сировинних ресурсів, до ринків збуту, транспортних шляхів.

2. Сировинні ресурси характеризуються, головним чином, їх наявністю і можливостями використання. Виділяють мінерально-сировинні, земельні, лісові, водні, фауністичні та інші ресурси.

3. Демографічні ресурси характеризуються загальною чисельністю населення, статевовіковим складом, динамікою змін чисельності населення.

Трудові ресурси характеризуються наявністю, кваліфікацією і вартістю робочої сили.

4. Виробничий потенціал характеризується наявністю основних виробничих фондів, коефіцієнтами використання виробничих потужностей і виробничих площ, коефіцієнтами вибуття і оновлення основних виробничих фондів, мірою зносу основних фондів, віковою структурою виробничого устаткування, фондо- і електроозброєністю праці.

5. Фінансові ресурси. Однією з головних причин консервації кризових явищ у виробничій і фінансовій сферах являється брак обігових коштів. Скорочення вкладень у виробництво обумовлене зниженням державного фінансування інвестиційних програм і об'ємів коштів самих підприємств [10].

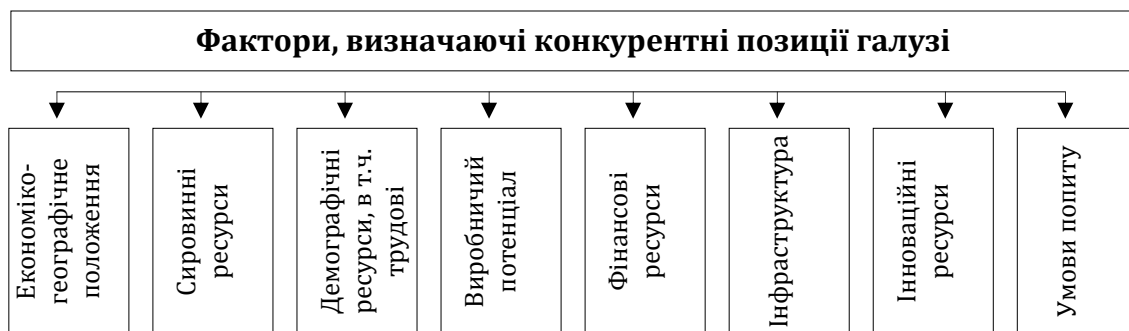

Рис. 3 Фактори, що визначають конкурентні позиції агропромислового комплексу

*Авторська розробка

Розвиток виробництва і розширення випуску конкурентоздатної продукції стримується низькими темпами технічного переозброєння. Повільне оновлення активної частини основних фондів викликане дефіцитом амортизаційних засобів, швидшим зростанням цін на засоби праці. Амортизація поглинена лібералізацією цін, інфляцією і в кількісному відношенні просто недостатня для відшкодування вибулих з ладу і морально застарілих основних фондів. Окрім цього, джерела формування інвестицій до основних фондів часто використовуються підприємствами для фінансування поточних потреб на матеріальне стимулювання трудових колективів.

6. Інфраструктура. Конкурентоспроможність галузей АПК багато в чому визначається рівнем розвитку її інфраструктури. Розрізняють виробничу, ринкову та соціальну інфраструктуру.

Під виробничою інфраструктурою галузей АПК розуміють сфери господарської діяльності, що забезпечують загальні умови

функціонування виробництва (транспорт, зв'язок, енергосистеми, матеріально-технічне і інформаційне забезпечення). Під ринковою інфраструктурою розуміють систему різних організацій і сфері діяльності, що забезпечує загальні умови для ефективного функціонування виробників і просування товарів від виробників до споживачів. Як відмічає Ю. Шмідт «ринкова інфраструктура в умовах формування розвинених ринкових відносин в економіці є спеціальною сферою, що не перетинається, змістовний сенс якої полягає в тому, що, з одного боку, ринкова інфраструктура робить досить сильний вплив на процес виробництва, «змушуючи» його більшою мірою адаптуватися до попиту, що змінюється, а з іншої – створює умови для успішного і ефективного просування виробленого продукту до його споживача» [11].

В умовах стійкого розвитку України інфраструктура є сукупністю умов ефективного функціонування як виробництва галузей АПК, так і галузевого ринку, що забезпечують підвищення життєвого рівня населення. Інфраструктура агропромислової галузі охоплює сфери виробництва, звернення і споживання продукції, зв'язує їх в єдиний ланцюжок, забезпечує ефективне використання потенціалу (виробничого, фінансового, організаційного, кадрового тощо) галузей АПК.

Перехід від одних форм власності до інших, реорганізація виробництва і управління, зміна всіх видів зв'язку у сфері виробництва, кругообіг чинять визначальну дію на інфраструктуру. В умовах розвитку ринкових відносин, формування нових підприємницьких утворень і органів регулювання їх діяльності здійснюється формування нової інфраструктури. І від того, наскільки ефективно, це відбувається, багато в чому залежить і вирішення проблеми підвищення конкурентоспроможності галузей АПК. Досягнення високих, «міцних» конкурентних позицій вимагає кардинальних змін в самому виробництві [8].

Система показників, що характеризують рівень розвитку інфраструктури АПК України, на наш погляд, повинна включати такі показники, як розвиток транспортної мережі; розвиток послуг зв'язку; зростання числа підприємств оптової і роздрібною торгівлі; об'єм побутових послуг, інформаційно-обчислювальне обслуговування, чисельність кредитних організацій.

7. Інноваційні ресурси агропромислової галузі регіону визначаються рівнем і чисельністю науково-виробничого потенціалу, наявністю і діяльністю організацій, що займаються підготовкою і перепідготовкою кадрів, а також характеризуються об'ємом інноваційної продукції, витратами на дослідження і розробки.

8. Умови попиту. Попиті населення являє собою так звану «пірамідальну ієрархію». Найвищий попит (основа піраміди) на продукти харчування, тютюн, алкоголь. Другий рівень – одяг, взуття, потім слідує попит на дорогі товари тривалого користування – меблі, автомобілі, нерухомість тощо. Попит на товари легкої промисловості задовольняється тоді, коли залишаються вільні засоби після задоволеного попиту на продукти харчування. В цілому спостерігається зниження платоспроможного попиту населення на продукцію АПК, викликане загальним зниженням рівня життя населення. В число показників, що характеризують рівень життя, входять такі, як: показник валового внутрішнього продукту (ВВП) і національного доходу зі розрахунку на душу населення, загальний фонд споживання населення; реальні доходи населення, реальні доходи на душу населення; середня оплата праці; співвідношення мінімальної і середньої заробітної плати; вартість мінімального споживчого кошику; прожитковий мінімум; мінімальна пенсія та інші.

На думку І. Гришової «...конкурентоспроможність національної економіки є необхідною умовою рівноправної участі держави в міжнародній співпраці» [10]. Тому, важливий в методологічному плані розгляд конкурентоспроможності як багаторівневого поняття.

Можна виділити логічний ланцюжок конкурентоспроможності. На рівні держави конкурентоспроможність визначається успішною діяльністю галузей економіки. У свою чергу, конкурентоспроможність галузей АПК має регіональний аспект, обумовлений розмірами території України, відмінностями соціально-економічного розвитку регіонів, особливостями самого комплексу. Далі по ієрархії виділяються підприємства, конкурентоспроможність яких базується на продукції. В цьому ланцюжку немає другорядної ланки. Всі ланки взаємопов'язані, взаємодіють і взаємозумовлюють конкурентоспроможність національної економіки в цілому. Без конкурентоздатної продукції не може бути ефективної діяльності підприємства, успіх якого багато в чому визначається умовами регіону, де воно розташовується. Облік регіональних відмінностей сприяє придбання конкурентних переваг на рівні агропромислової галузі [11].

Таким чином, розгляд проблем конкурентоспроможності на якому-небудь рівні, вимагає обліку впливу всіх вказаних рівнів конкурентних відносин. При цьому кожен рівень конкурентної сфери має властиві йому фактори, або так звані детермінанти конкурентних переваг, особливі критерії, методи оцінки конкурентоспроможності і стратегію її досягнення. На рис. 4 представлено фактори і критерії конкурентоспроможності залежно від рівня економіки.

Рис. 4 Рівні, фактори і критерії конкурентоспроможності
 *Авторська розробка

Конкуреноспроможність країни, відповідно до поширеного визначення комісії США по промисловій конкурентоспроможності, трактується як «ступінь, з якою нація за вільних і справедливих умов ринку виробляє товари і послуги, що задовольняють вимогам світового ринку, формуючи і збільшуючи при цьому реальні доходи своїх громадян» [12]. В цьому визначенні виділяються три головні вимоги. По-перше, здатність країни виробляти продукцію і послуги, що відповідають міжнародним стандартам за якістю і конкурентоздатні за ціною. По-друге, наявність вільних і справедливих умов ринку, при яких держави не здійснюють протекціоністську політику по відношенню до національних компаній і не обмежують діяльність іноземних. Дотримання цієї вимоги на практиці викликає суперечки і є джерелом торгових протиріч між країнами. У зв'язку з цим в Щорічнику світової конкурентоспроможності (Лозанський інститут менеджменту і розвитку) і Доповіді по глобальній конкурентоспроможності

(Гарвардський інститут міжнародного розвитку) виставляється високий рейтинг конкурентоспроможності країні з відкритою економікою [13].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Показники дійсної конкурентоспроможності, які доля країни у світовому продукті, зайнятість, якість життя населення та інші, не завжди є вирішальними. Україна як мала відкрита економіка, що відноситься до ринків глобальної системи фінансово-торгових стосунків, що формуються, активно вступає в контакт з суб'єктами цієї системи. Природно, будь-яка країна, яка вступає в контакт із зовнішнім світом має визначити своє місце і намагатися поліпшити свої позиції.

Конкурентоспроможність національної економіки потрібна, тому що вона забезпечує зайнятість населення в глобальній системі потоків капіталу, товарів і послуг і дає конкретній країні можливість реалізувати соціально орієнтовану модель розвитку. Досягнення високого рівня конкурентоспроможності у складі сучасної світової та національної економіки можливо тільки в країні з високим рівнем людського капіталу, а, отже, зайнятості і добробуту населення. Розвиток вітчизняного агропромислового комплексу, перетворення його на вискоефективний і високоприбутковий сектор економіки є головним чинником забезпечення продовольчої безпеки країни і зачіпає інтереси всієї економічної системи держави.

Перспективами подальших досліджень є створення сприятливих умов розвитку інвестиційної діяльності в рамках регіону та стимулюванні ділової активності у сфері залучення засобів її здійснення інноваційної діяльності та наукових розробок. Впровадження інтеграційних стратегій розвитку та формування на їх основі інтегрованих об'єднань в аграрному секторі національної економіки дозволить нарощувати обсяги виробництва якісною сільськогосподарською сировиною. Це створить передумови для забезпечення продовольчої безпеки країни, узгодження вітчизняних стандартів якості зі світовими вимогами, реалізації експортного потенціалу, розширення ринків збуту, заміни статусу учасника світової торгівлі сировиною на одного з лідерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] В Україні зростає рентабельність сільського господарства. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/BB4kuN> Дата звернення: Жовт. 10, 2022.

- [2] В. Жук, Ю. Бездушна, О. Вдовенко, «Облікові технології у забезпеченні інвестиційної привабливості та фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств», *Облік і фінанси*, № 4(62), с. 32–38, 2021.
- [3] «За три роки український АПК здатний подвоїти виробництво й експорт сільськогосподарської продукції», *Агробізнес сьогодні*, середа, 25 березня 2022. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://is.gd/Q2E05X> Дата звернення: Жовт. 10, 2022і.
- [4] Індeksi виробництва валової продукції сільського господарства. *Державна служба статистики України*: офіційний сайт. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://www.ukrstat.gov.ua> Дата звернення: Жовт. 10, 2022.
- [5] Г. Кірейцев, «Умови розвитку бухгалтерського обліку в сільському господарстві України», на *II Міжнар. наук.-практ. конф. Реформування обліку, звітності та аудиту в системі АПК України: стан та перспективи*. Київ: Ін-т аграрної економіки, 2021, с. 9–18.
- [6] М. Кропивко, «Підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості агропромислового виробництва на основі розвитку кластерних систем», *Економіка АПК*, № 3(221), с. 3–15, 2020.
- [7] П. Саблук, «Стан і перспективи розвитку агропромислового комплексу України», *Економіка України*, № 12, с. 4–18, 2018.
- [8] П. Стецюк, «Проблеми фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств», *Облік і фінанси АПК*, № 4, с. 34–137, 2021.
- [9] О. Шпикуляк, Л. Курило, «Інституалізація інноваційної діяльності в аграрній сфері економіки», *Облік і фінанси АПК*, № 3, с. 114–117, 2020.
- [10] O. Mityay, I. Gryshova, I. Kryukova, «Ukraine's positions in international ratings evaluation as a factor of its competitiveness», *Економічний часопис-XXI*, № 5/6, с. 24–27, 2015.
- [11] О. М. Гуцалюк, Ю. А. Бондар, «Методи регулювання та оптимізації витрат виробництва продукції агросектору в системі управлінського обліку малого і середнього бізнесу», *Науковий вісник Івано-Франківського нац. технічного ун-ту нафти та газу*, вип. 2, с. 51–59, 2020.
- [12] О. М. Гуцалюк, «Обґрунтування організаційно-економічного механізму регулювання витрат виробництва продукції підприємств агропромислового комплексу України», в *Особливості соціально-економічного поступу національної економіки в умовах інформаційно-технологічних викликів*. Трускавець : Посвіт, 2020, с. 102–111.

- [13] Ю. А. Бондар, Н. І. Легінькова, «Оптимізація системи стратегічного управління підприємством», на *Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. студентів, аспірантів та молодих учених Економіко-правові дискусії*. Кропивницький, 2020, с. 27–30.

SCIENTIFIC APPROACH TO THE COMPETITIVENESS OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE NATIONAL ECONOMY

Oksana Banar,

Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department Management and Administration
PHEI «Rauf Ablyazov East European University».
Cherkasy, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-5331-2513>
o.mityay77@gmail.com

Olha Slobodianiuk,

Doctor of Economics, Professor
Professor of the Department of National Economics
National University «Odessa Law Academy».
Odessa, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0003-2678-4707>
--2008@ukr.net

Tetiana Lozova,

Candidate of Economic Sciences,
researcher of the Department of Market Mechanisms and Structures
State organization «Institute of Market and Economic &
Ecological Researches of the National Academy of Sciences of Ukraine».
Odesa, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-4896-1930>
ua.lozovaya@gmail.com

Abstract. The article examines the factors affecting the competitiveness of the agricultural sector of the national economy, outlines the sectoral structure of the agro-industrial complex, and gives the main factors that determine the competitive position of the agro-industrial complex. The sectoral structure of the agro-industrial complex is considered. The main link of the agro-industrial complex is agriculture, which includes plant and animal husbandry and creates a raw material base for the processing industry. The second link is the industries that produce means of production and serve the agro-industrial complex: agricultural engineering, chemical industry, compound feed and microbiological

industry, production of containers, special equipment, and devices for the agro-industrial complex, scientific service, agricultural, and reclamation construction. The third link of the agro-industrial complex is the industries dealing with the storage, processing, and sale of agricultural products; they include enterprises in the light and food industries, warehouses, vehicles, and trade. The competitiveness of the agricultural sector is determined by the presence of competitive enterprises. The basis of the competitive advantages of any enterprise is the competitiveness of its production, technological and financial potential, management system, and marketing policy. The enterprise's marketing policy is determined by the main characteristics of the market itself, its type and capacity, and the presence of competitors. The factors that determine the competitive position of the agro-industrial complex are clarified, namely: economic and geographical position; raw resources; demographic resources; labor resources; production potential; financial resources. Ukraine, as a small, open national economy belonging to the markets of the emerging global system of financial and trade relations, actively comes into contact with the subjects of this system. Naturally, any country that comes into contact with the outside world must determine its place and try to improve its position. Achieving a high level of competitiveness in the modern world and national economy is only possible in a country with a high level of human capital and, thus, employment and population well-being. The development of the domestic agro-industrial complex and its transformation into a highly efficient and highly profitable sector of the economy are the main factors in ensuring the country's food security and affect the interests of the entire economic system of the state.

Key words: competitiveness; agricultural sector; competitive positions; assessment; factors; national economy.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] V Ukraini zrosla rentabelnist silskoho gospodarstva. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/BB4kuN> Data zvernennia: Zhovt. 10, 2022.
- [2] V. Zhuk, Yu. Bezdushna, O. Vdovenko, «Oblikovi tekhnologii u zabezpechenni investytsiinoi pryvablyvosti ta finansovoi bezpeky silskohospodarskykh pidpriemstv», *Oblik i finansy*, № 4(62), s. 32–38, 2021.
- [3] «Za try roky ukraïnskyi APK zdatnyi podvoity vyrobnytstvo y eksport silskohospodarskoi produktsii», *Ahrobiznes sohodni*, sereda, 25 bereznia

2022. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://is.gd/Q2E05X> Data zvernennia: Zhovt. 10, 2022.
- [4] Indeksy vyrobnytstva valovoi produktsii silskoho hospodarstva. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy: ofitsiinyi sait. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://www.ukrstat.gov.ua> Data zvernennia: Zhovt. 10, 2022.
- [5] H. Kireitsev, «Umovy rozvytku bukhholderskoho obliku v silskomu hospodarstvi Ukrainy», na II Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Reformuvannia obliku, zvitnosti ta audytu v systemi APK Ukrainy: stan ta perspektyvy. Kyiv: In-t ahrarynoi ekonomiky, 2021, s. 9–18.
- [6] M. Kropyvko, «Pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ta sotsialnoi spriamovanosti ahropromysloвого vyrobnytstva na osnovi rozvytku klasternykh system», Ekonomika APK, № 3(221), s. 3–15, 2020.
- [7] P. Sabluk, «Stan i perspektyvy rozvytku ahropromysloвого kompleksu Ukrainy», Ekonomika Ukrainy, № 12, s. 4–18, 2018.
- [8] P. Stetsiuk, «Problemy finansovoho zabezpechennia silskohospodarskykh pidpriemstv», Oblik i finansy APK, № 4, s. 34–137, 2021.
- [9] O. Shpykuliak, L. Kurylo, «Instytualizatsiia innovatsiinoi diialnosti v ahrarynii sferi ekonomiky», Oblik i finansy APK, № 3, s. 114–117, 2020.
- [10] O. Mityay, I. Gryshova, I. Kryukova, «Ukraines positions in international ratings evaluation as a factor of its competitiveness», Ekonomichnyi chasopys-XXI, № 5/6, s. 24–27, 2015.
- [11] O. M. Hutsaliuk, Yu. A. Bondar, «Metody rehuliuвання ta optymizatsii vytrati vyrobnytstva produktsii ahrosektoru v systemi upravlinskoho obliku maloho i serednoho biznesu», Naukovyi visnyk Ivano-Frankivskoho nats. tekhnichnoho un-tu nafty ta hazu, vyp. 2, s. 51–59, 2020.
- [12] O. M. Hutsaliuk, «Obgruntuvannia orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu rehuliuвання vytrat vyrobnytstva produktsii pidpriemstv ahropromysloвого kompleksu Ukrainy», v Osoblyvosti sotsialno-ekonomichnoho postupu natsionalnoi ekonomiky v umovakh informatsiino-tekhnolohichnykh vyklykiv. Truskavets : Posvit, 2020, s. 102–111.
- [13] Yu. A. Bondar, N. I. Lehinkova, «Optymizatsiia systemy stratehichnoho upravlinnia pidpriemstvom», na Vseukr. nauk.-prakt. internet-konf. studentiv, aspirantiv ta molodykh uchenykh Ekonomiko-pravovi diskusii. Kropyvnytskyi, 2020, s. 27–30.

*Стаття надійшла до редакції
10 жовтня 2022 року*